

го вибору форми зайнятості, можливості отримання освіти за даним профілем, і закінчуючи можливостями повної реалізації її трудового та інтелектуального потенціалу у виробничому середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сомавиа Х. Труд как средство борьбы с нищетою : доклад генерального директора МБТ на Междунар. конф. труда (91-я сессия, 2003 г. // Человек и труд. – 2003. – № 3.
2. D. Ghai Decent work: Concept and indicators / D. Ghai // IL Review. – 2003. – Vol. 142. – № 2.
3. Bonnet F. A family of decent work indexes / F. Bonnet, J. B. Figueiredo, G. Standing // IL Review. – 2003. – Vol. 142. – № 2.
4. Ritter Measuring decent work with statistical indicators / R. Anker, I. Chernyshev, P. Egger, F. Mehran, J. A. // IL Review. – 2003. – Vol. 142. – № 2.
5. Bescond D. Seven indicators to measure decent work: An international comparison / D. Bescond, A. Chataignier, F. Mehran // IL Review. – 2003. – Vol. 142. – № 2.
6. Шаймарданов Н. З. Трансформация концепции достойного труда в условиях экономического кризиса / Н. З. Шаймарданов // Управленец. – 2009. – № 1–2. – С. 60–64.
7. Смирнова Т. В. Базовые и дополнительные критерии достойного труда для работников интеллектуальной деятельности / Т. В. Смирнова // Экономические науки. Серия «Экономика и управление». – 2010. – № 1 (62). – С. 198–201.
8. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством праці та соціальної політики України та Міжнародною організацією праці щодо Програми гідної праці на 2008–2011 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

УДК 338.43.01(477)

ФАКТОРИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА ФОРМИ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ, ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПРОЯВУ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

О. В. Білан

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку України важливим питанням є пошук способів ефективного функціонування сільського господарства, оскільки його стан визначає рівень економічної та продовольчої безпеки країни. Важливішого значення набуває питання регіонального зростання показників сільськогосподарської сфери. Черкаська область займає провідне місце серед регіонів країни з виробництва сільськогосподарської продукції, зокрема спеціалізується на культивуванні рослинницьких культур. У сільськогосподарській галузі залишається низка нерозв'язаних проблем, які стали результатом окремих помилок і недостатньої послідовності у її реформуванні.

Питаннями відтворення у рослинництві на регіональному рівні, теоретичним і практичним аспектам формування та функціонування ринку сільськогосподарської продукції присвячено ряд наукових праць як вітчизняних учених економістів-аграрників, так і зарубіжних. Серед них наукові розробки І. К. Бистрякова, П. П. Борщевського, В. І. Векленко, О. Г. Гранберга, В. П. Дубіщева, І. Б. Загайтова, Т. А. Заяць, Є. Л. Золотарьова, Н. Я. Коваленка, О. В. Комеліна, М. Ф. Кропивка, Б. Я. Кузняка, В. О. Онищенко, В. О. Пашенко, Н. А. Попова, П. Т. Саблука, О. П. Сологуб, М. А. Хвесика, Л. Г. Чернюк та ін.

Метою статті є дослідження факторів конкурентоспроможності та форм власності на

землю, а також особливостей їх прояву в сільському господарстві.

Особливості прояву конкуренції в аграрній сфері дозволяють виділити дві її основні форми: зовнішня і внутрішня [1].

Зовнішня конкуренція – це конкуренція виробників, які не можуть впливати на її стан, а лише пристосовуються до видів економічної змагальності, що склалися, коригуючи свою діяльність, з огляду на співвідношення ринкових сил, кон'юнктури і власного інтересу.

На ринку сільськогосподарської сировини і продовольства конкуренція між виробниками являється в усьому різноманітті (досконала, монополістична, олігополія, монополія) і не може однозначно характеризуватися одним типом ринкової структури, оскільки:

1) є різні групи виробників, які постачають продукцію різними партіями і різної кількості;

2) природні умови зумовлюють виробництво, що виводить деяких виробників на олігопольний (монопольний) рівень;

3) ціни на сільгоспсировину і продовольство не можуть визначатися тільки дією попиту і пропозиції, а слід застосовувати державне регулювання незалежно від ринкової моделі конкуренції.

Внутрішня конкуренція проявляється в сільгоспідприємствах, які організовують своє виробництво на поєднанні галузей. Вона означає конкуренцію видів діяльності усередині підприємства за право виробництва при ефективному використанні наявних ресурсів і додатка капіталу в той і інший вид агробізнесу і визначається самим товаровиробником з огляду на умови зовнішнього середовища.

Необхідність такого розподілу зумовлена згладжуванням сезонності у використанні праці й техніки, підвищенням продуктивності землі як основного засобу виробництва, раціональним природокористуванням. Відбувається переплетення понять внутрішньогалузевої і міжгалузевої конкуренції. З одного боку, сільське господарство – це одна галузь у системі АПК, де вона «програє» міжгалузеву конкуренцію промисловому, обслуговуючому і торговому секторам з іншої – є багатогалузевим, оскільки займається виробництвом різних видів продукції рослинництва і тваринництва.

Внутрішньогалузева конкуренція стосовно сільського господарства – це економічне суперництво товаровиробників за найбільш вигідний додатковий капітал, умови виробництва та збуту продукції, яка відносно зовнішніх форм прояву стає одночасно міжгалузевою. Тобто визначальними факторами внутрішньогалузевої і міжгалузевої конкуренції є зовнішні умови – ринкова кон'юнктура, конкурентне середовище, збутова мережа, капіталоемність галузі. До розгляду внутрішньої конкуренції слід підходити системно, на основі узгодження економічного інтересу товаровиробників відтворення природного середовища і функціонування землі як біологічного фактора виробництва.

Таким чином, системний підхід до оцінки конкурентоспроможності дозволяє сформулювати групи факторів конкурентоспроможності, що ґрунтуються як на загальноекономічних характеристиках продукції сільського господарства, так і специфічних особливостях її виробництва [1].

Базовою ланкою є господарюючий суб'єкт, саме тут формуються основні доданки конкурентного успіху реалізуються функції державного управління і внутрішні можливості підприємства. Оптимальність поєднання прийнятих управлінських рішень у сільському господарстві проявляється передусім у реалізації біологічного потенціалу – визначає рівень витрат виробництва, споживчі якості, а отже, і місце окремого товару в цінній конкуренції.

У вітчизняних і зарубіжних економістів існує декілька підходів до оцінки конкурентоспроможності продукції і виробника. Основою кожного з них є залежність від впливу факторів, які визначають вимір конкурентоспроможності.

Більшість учених одноставні думки, що основними факторами є якість, ціна і попит. Чим точніше і правильніше розраховуються ці показники, тим більш об'єктивною буде оцінка конкурентоспроможності, що у важких умовах ринку є умовою виживання виробників.

В. Фомін [2] розділяє усі фактори по відношенню до продукції на дві групи: одні факто-

ри відбивають внутрішні, властиві цій продукції якості, інші є зовнішніми, вони впливають на ситуацію, в якій здійснюється її продаж і забезпечують збільшення або зниження обсягів її продажу [2].

Факторами першої групи є рівень якості, ціна, витрати на експлуатацію або споживання. Вони залежать від властивостей самої продукції, технології її виготовлення і виробничих умов.

Інші фактори – сервіс, що надається, реклама, імідж фірми-виробника – більшою мірою визначаються рівнем організації збуту, здійснюваними для його підвищення витратами, авторитетом виробника, яким він користується у споживача і який сформувався як результат діяльності цього виробника на ринку збуту [2].

Р. М. Тихонов виділяє, окрім перерахованих, такі фактори успішного продажу товару на ринку в певний момент часу, як насиченість ринку аналогами, платоспроможність населення [3].

В узагальненому виді фактори (чи параметри конкурентоспроможності) можна об'єднати в чотири великі групи: нормативно-правові, техніко-економічні, комерційні й інформаційні [4].

Нормативно-правові фактори визначають, що продукція, яку постачають на ринок, повинна обов'язково відповідати державним стандартам санітарним правилам і іншим юридичним нормам країни або міждержавного ринку, куди цей товар постачають. Оцінка дається в альтернативній формі: «відповідає» або «не відповідає».

Техніко-економічні фактори конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції включають якість, витрати на виробництво, витрати на переробку. При цьому слід враховувати, що в категорії «якість» інтегрується безліч параметрів, що залежать, як від внутрішніх, так і від зовнішніх умов виробництва.

Комерційні фактори пов'язані з умовами реалізації товару на даному ринку. Це, насамперед кон'юнктура ринку (співвідношення попиту і пропозиції, гострота конкуренції).

Велике значення мають національні та регіональні особливості ринку.

До комерційних факторів відноситься також система просування та збуту товару, наявність і стан дилерської мережі, наявність і якість зворотного зв'язку виробника з торговими точками і споживачами, надійність поставок і системи розрахунків.

Інформаційні фактори конкурентоспроможності включають в себе якість інформації про товар і його конкурентні переваги. Інформація для споживача залежно від виду й часу виробництва може бути представлена текстом і (або) маркуванням на упаковці, етикеткою, сертифікатом виробництва. Важливим інформаційним ресурсом підвищення конкурентоспроможності є реклама. До першорядних інформаційних складових конкурентоспроможності відносяться імідж товару, популярність і репутація виробника.

Теоретичний і практичний аналіз і розрахунки вітчизняних і зарубіжних економістів-аграрників показує, що подальший розвиток рослинництва прямо погоджується з підвищенням ефективності використання земельних ресурсів, яке залежить від сукупного впливу значного числа факторів, серед яких є не підвладні людині. Перелічимо основні чинники: природна родючість; форма власності; вид виробленої продукції; рівень рентабельності одиниці площі.

Головна причина аграрної кризи в Україні – порушення закону вартості в сільському господарстві. Це означає відсутність паритету цін на сільськогосподарську продукцію і на промислові товари для аграрного виробництва. У багатьох розвинутих країнах світу існує така форма державного регулювання цін на сільськогосподарську продукцію, як паритетні ціни.

Для інших країн Центральної та Східної Європи (певною мірою й для України) причиною аграрної кризи є також зниження попиту на сільськогосподарську продукцію внаслідок лібералізації цін (тобто права самим підприємствам встановлювати ціни), що призвело до їх надмірного зростання. Аграрна криза зумовлена й енергетичною кризою, нераціональною політикою держави в аграрному сек-

торі, технічною й економічною відсталістю переробної промисловості, майже цілковитою втратою внутрішнього ринку та ін.

В Україні, крім того, через аварію на Чорнобильській АЕС понад 3,5 млн га угідь забруднено радіонуклідами. У стані глибокої економічної кризи, близької до катастрофи, перебуває майже 15 % сільськогосподарських угідь.

Оскільки складовими економічних відносин є техніко-економічні відносини, організаційно-економічні відносини та відносини економічної власності, то матеріальна основа аграрної реформи – передусім зміни в технологічному способі виробництва: упровадження нової техніки, культури землеробства, нових форм організації виробництва і праці тощо.

З розгортанням НТР радикальні перетворення в технологічному способі виробництва в сільському господарстві можливі на шляху інтенсивного розвитку біотехнології, зокрема генної та клітинної інженерії, яка забезпечує умови для «біологічної», «біотехнологічної» революції.

Щоб не відставати від розвинутих країн світу в цій сфері, Україна повинна значно поживавити роботу в галузі селекції та насінництва.

Аграрні реформи – це також перетворення економічної та юридичної власності на селі, наслідком яких є зміни соціальної структури. Трансформація економічної власності вимагає насамперед зміни суб'єктів власності, а саме роздержавлення – приватизація земельної власності, створення реального плюралізму форм власності, в тому числі відродження приватної власності.

Мета аграрної реформи в Україні – усунення державної монополії на землю, формування дбайливого господаря землі, використання державної, колективної та приватної форм власності. Водночас у суспільстві розгорнулися гострі дискусії щодо орієнтації на переважання приватної власності на землю як основу аграрних перетворень.

Аграрні реформи у сфері економічної власності передбачають реформу ціноутворення, оподаткування, рентних платежів, заробітної

плати тощо, тобто сукупності відносин власності в усіх сферах суспільного відтворення.

Аграрні реформи у сфері організаційно-економічних відносин передбачають якісне поліпшення процесу управління сільськогосподарськими підприємствами, вивчення передового досвіду та його використання тощо.

У країнах Центральної та Східної Європи в процесі аграрних реформ засновуються акціонерні товариства, ваучерні акціонерні товариства, державні акціонерні товариства, створюються індивідуальні фермерські господарства (засновані на праці господаря і членів його сім'ї, а також на найманій праці), кооперативи тощо.

Кооперативи, засновані на приватній власності їх членів на землю (а також на інші засоби виробництва), не слід відносити до приватної форми власності, вони є початковими формами колективної власності, в якій поєднуються приватні та колективні елементи за переважання колективних.

Пріоритетність колективної власності передбачає глибокі перетворення власності у колгоспах і радгоспах, які, як уже зазначалося, були одержавленими і ніколи не були справжніми колективними господарствами.

Початковий етап таких перетворень в Україні уже відбувся. Переважна більшість колгоспів функціонують із правом власності кожного члена на свою частку майна (пай). Крім того, утворилося понад 1300 селянських спілок, кооперативів, об'єднань тощо.

В основі процесу роздержавлення і приватизації лежить такий принцип: кожен член колгоспу (в тому числі пенсіонер) має право на отримання своєї частки (паю) землі та майна відповідно до трудового стажу і площі землі в розрахунку на члена господарства. Селянин може також передати свій пай до колгоспу, кооперативу або використати його для створення ферми.

У радгоспах розмір майна визначається як добуток вартості майна, що припадає в середньому на кожного члена колективного господарства в області, й кількості працівників радгоспу. Решта державного майна приватизують

працівники радгоспу за власні кошти та приватизаційні сертифікати.

У багатьох розвинутих країнах світу існує значна частка державної власності на землю, яку використовують і як об'єкт товарних відносин і з метою реалізації стратегічно важливих державних програм.

Таким чином, конкурентоспроможність в сільському господарстві слід розглядати у взаємозв'язку і взаємозалежності складових її об'єктів (товар, галузь, виробництво, підприємство) і оцінювати з позиції відтворювального процесу, підпорядковуючи функції управління та організації підприємства головній меті – забезпечення економічних умов розширеного відтворення і раціонального природокористування. Таким чином, досягнення переваги на аграрному ринку (локальному, ре-

гіональному) відображає лише ринкову складову конкурентоспроможності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави : національна доповідь / за ред. В. М. Гейця. – К. : НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.
2. Сільське господарство // Економічна енциклопедія : у 3-х т. / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Вид. центр «Академія», 2001. – Т. 3. – С. 390–393.
3. Мочерний С. В. Економічна теорія : підручник / Мочерний С. В., Довбенко М. В. – К. : Академія, 2004. – 856 с.
4. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – Х. : Одисей, 2011. – 55 с.

УДК 331.567(477):330.101.541

БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ: ОЦІНЮВАННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ І ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ

І. О. Рябоконт

Структурні зрушення в економіці України, які відбуваються на сучасному етапі розвитку національної економіки, призвели до уповільнення темпів економічного зростання і, як наслідок, до зростання рівня і обсягів безробіття. Безробіття є одним із найважливіших макроекономічних показників. Разом з тим безробіття має соціальний характер, оскільки високий рівень безробіття, в свою чергу, призводить до негативних соціально-економічних наслідків. Для нашої країни, яка перебуває на стадії формування нових трудових норм, проблема безробіття виявилася не повністю вивченою.

Розв'язання проблеми безробіття потребує комплексного підходу до вирішення економічних, соціальних та політичних проблем, які впливають на стан безробіття, а також вивчення цього явища у взаємозв'язку з основними

економічними закономірностями підтверджує актуальність обраної теми.

Дослідження проблем ринку праці, зайнятості та безробіття в трансформаційній економіці провадять українські науковці: Д. Богиня, В. Герасимчук, О. Грішнова, С. Дорогунцов, А. Колот, С. Мочерний, В. Петюх, В. Савченко; російські науковці: Н. Волгін, Б. Генкін, І. Заславський та ін. Серед зарубіжних дослідників лауреати нобелівської премії 2010 р. з економіки П. Даймонд, Д. Мортенсен та К. Піссарідес, які розробили теорію, що пояснює, як економічна політика впливає на рівень безробіття, а також причини існування на ринку праці одночасно вільних вакансій і значної кількості безробітних [2, 6]. Проте низка проблем, пов'язаних із безробіттям в Україні, залишаються недостатньо дослідженими. Зо-